

Tijd

Schrift

161

Keukens • Badkamers • Toiletten

D Blenk tegelwerken

Dick Blenk

George Stephensonweg 21 f

3133 KJ Vlaardingen

010-4359093 / 06-20597239

Fisc-ad

Fiscale en administratieve dienstverlening

J.A. Janson

fiscaal adviseur

Plein 1940 nr 47
3135 PR Vlaardingen

tel: 010 435 92 67

fax: 08 4220 69 33

e-mail: info@fisc-ad.nl

www.fiscaaladviseurs.nl

Managementadvies
en -begeleiding

GIRASOLE

www.girasole.info

Vlaardingen
anders bekeken

**Stadswandelingen,
rondleidingen en meer,
ook voor besloten groepen**

www.serviceteam-vlaardingen.nl
facebook.com/serviceteamvld

Westhavendomein

Vastgoed & VvE Beheer

Volledige ontzorging voor vastgoedeigenaars en VvE's

Westhavenplaats 40a • 3131 BT Vlaardingen • Tel.: 010-2477477 • E-mail: info@westhavendomein.nl

www.westhavendomein.nl

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:

Schadeverzekeringen

Watersportverzekeringen

Levensverzekeringen, Pensioenen

Financiële planning

Schadebegeleiding

Financiering, sloopshyposyphoeken

Vermogensbeheer

Voor alle molenproducten en broodmixen gaat u naar Aeolus!

Kijk op www.aeolus.nl voor het
hele assortiment

Kortedijk 16
3134 HB
Vlaardingen
T : 010 434 61 31
E : info@aeolus.nl
I : www.aeolus.nl

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:

- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 22,50 per jaar. Het bankrekeningnummer van de vereniging is NL44 INGB 0000 750 978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Lidmaatschap

Het verenigingsjaar loopt gelijk met het kalenderjaar. Lid worden kan het gehele jaar door. Korting op de contributie bij lid worden in de loop van het jaar is niet mogelijk. Wel worden dat jaar reeds uitgegeven publicaties dan nagezonden.

Opzegging

Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk bij de ledenadministratie te geschieden of via een email naar info@hvv-vlaardingen.nl. Een opzegging kan direct ingaan of aan het eind van het jaar. Restitutie van contributie wordt niet verleend. Leden die hun contributie niet voor of op 31 december hebben voldaan worden automatisch uit het ledenbestand verwijderd.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

Dhr. T.H. Hartman, voorzitter
Dhr. J. van Elk, vice-voorzitter
Dhr. E. van Rongen, secretaris
Dhr. K.J. Borsboom, penningmeester
Mw. M. van der Hoek, lid
Dhr. M.M. Carree, lid
Mw. N. Meulendijk, lid

Contactadres HVV, ledenadministratie en redactieadres Tijd-Schrift:

Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Redactie Tijd-Schrift:

M.M. Carree, eindredacteur
E. van Rongen
K. Bloem
Mw. G. van der Weijden
F. Wittkampf
Mw. T. Ayyash

Opmaak, vormgeving en drukwerk:

Stout Grafische Dienstverlening, Robert Kroon

Verkoop losse publicaties:

Uitsluitend via e-mail:
info@hvv-vlaardingen.nl

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag per e-mail:
info@hvv-vlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992

© Historische Vereniging Vlaardingen

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.hvv-vlaardingen.nl - www.begraafplaatssemaus.nl
E-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Inhoud

Redactioneel	3
Het vergaan van de VL 46 Copernicus	
<i>Frans W. Assenberg</i>	4
Leo Fontijne, distilleerder bij H. van Toor Jz.	
<i>Constantijn Stevens</i>	10
De Callenburgstraat in de jaren vijftig	
<i>Reina Maarleveld</i>	14
Ledenactiviteiten	
<i>Ernst Lohmann</i>	17
Het Van Peteghem-orgel in de Grote Kerk	
<i>Johan Zoutendijk</i>	18
Papier in het Van Peteghem-orgel	
<i>Peter van Kranenburg</i>	22
Weer geen Open Monumentendag	
<i>Ben van der Velde</i>	25

Omslag: Van Peteghem-orgel in de Grote Kerk van Vlaardingen.

Delta Hotel
Maasboulevard 15
3133 AK Vlaardingen
www.deltahotel.nl

**Altijd het water
aan je voeten...!**

PUUR NATUUR
BEHANDELINGEN

**Lieneke
Terleth**

SCHOONHEIDS-
SALON

P.K. Drossaartstraat 55 ~ 3131PA Vlaardingen
Tel: 010 4342125 ~ www.lieneketerleth.nl
Facebook: Schoonheidssalon Lieneke Terleth

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken

Markgraafaan 135
3131 VL Vlaardingen
Tel: 010 43 43 704

JAC. VERKUIL
BLOEMSIERKUNST

STOUT
GRAFISCHE DIENSTVERLENING
Tel. 010 - 248 06 03 • www.stout.nu

Méer dan een drukkerij!

**DIJKSHOORN
EUROMOVERS**
EUROPEAN MOVE PARTNERSHIP

AL MEER DAN
50 JAAR
VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL
TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: +31 (0)10-2480522

Redactioneel

Normaal gesproken is deze editie van het Tijd-Schrift ieder jaar geheel gewijd aan de Open Monumentendag. Door de beperkingen die nog steeds gelden rondom het coronavirus vindt de OMD dit jaar in aangepaste – lees beperkte – vorm plaats. Ben van der Velde vertelt daar verderop in dit Tijd-Schrift meer over.

Over mooie artikelen hebben we dit keer zeker niet te klagen. Frans Assenberg beschreef een aangrijpende gebeurtenis uit zijn familiegeschiedenis: schipbreuk! En Constantijn Stevens schreef een korte biografie van Distilleerderij H. van Toor Jz. en de huidige meesterdistilleerder Leo Fontijne: hoe hij van Unilever aan de sterkte drank raakte. Reina Maarleveld neemt ons mee door de Callenburgstraat van de jaren vijftig. Johan Zoutendijk vertelt ons uitgebreid over de geschiedenis van het Van Peteghem-orgel in de Grote Kerk en hoe Vlaardingen dat op de kop tikte. Peter van Kranenburg gaat dieper in op het papier dat bij de laatste restau-

ratie van dat orgel werd aangetroffen in de orgelpijpen. Waarom zat het daar en waar kwam het vandaan? En deze twee verhalen sluiten weer mooi aan op dat van Ben van der Velde en de activiteiten rondom de Open Monumentendag op 11 september.

Onze mooie stad gaat langzaam maar zeker weer van het slot, nu vele Vlaardingers hun prik hebben opgehaald in het voormalige Unilevergebouw. Een groot compliment voor al die vrijwilligers die de grote toestroom van te vaccineren stadsgenoten in goede banen hebben geleid. En dat op een voor onze stad zo historische locatie.

De voltallige redactie van Tijd-Schrift wenst u een schitterende (na)zomer in eigen stad toe. Er is meer dan genoeg moois te zien en te beleven.

Michel Carree
Eindredacteur

Aankondiging Algemene Ledenvergadering 2021

Op 28 september aanstaande vindt in de Bethelkerk aan de Burgemeester Verkadesingel de uitgestelde Algemene Ledenvergadering van 2021 plaats. De agenda en de bijbehorende stukken kunt u te zijner tijd vinden op onze website www.hvv-vlaardingen.nl. De aanvang is om 20:00 uur. Conform de richtlijnen van het RIVM inzake het coronavirus mogen wij op dit moment van schrijven niet meer dan 50 personen tegelijk toelaten tot de vergadering. Gelieve uw aanwezigheid kenbaar te maken door een bericht te sturen aan de secretaris via info@hvv-vlaardingen.nl.

Nieuws van ServiceTeam Vlaardingen

Ook ServiceTeam Vlaardingen start weer met de activiteiten. De eerste stadswandeling zitten er alweer is op, en hopelijk kunnen we vanaf nu weer maandelijks stadswandelingen verzorgen. Op onze geheel vernieuwde website (www.serviceteam-vlaardingen.nl) staan de wandelingen vermeld.

Om ook in de toekomst stadswandelingen, torenbeklimmingen en andere activiteiten te kunnen organiseren, zijn wij op zoek naar nieuwe leden/vrijwilligers. Lijkt het je leuk om groepen Vlaardingers en niet-Vlaardingers de geschiedenis van de stad te laten zien en horen, neem dan even contact met ons op via info@serviceteam-vlaardingen.nl of 06-411 57 046 (Arjan Romers).

Het vergaan van de VL 46 Copernicus

“Het voorschip maakte veel water”

Frans W. Assenberg

Eind januari 2021 belde mijn achternicht Liesbeth Nijdam mij op. Ze was op zoek naar verhalen over de familie Assenberg en dan in het bijzonder de familie van haar grootouders. Het (lange) telefoongesprek kreeg een leuk vervolg want sindsdien zijn wij beiden druk met het achterhalen van bijzonderheden. Een bijzonder familieverhaal is dat van het vergaan van een Vlaardingse haringlogger.’ Immers, daar voer Jan Assenberg op.

Vanaf 10 oktober 1926 zou het voor een groot aantal families in Vlaardingen en Marken nooit meer worden zoals het was. Het was onder andere het vergaan van de logger VL 46 ‘Copernicus’ van rederij Joost Pot dat daaraan ten grondslag lag. Door een storm vergingen toen vijf Nederlandse vissersschepen waarbij in totaal 63 slachtoffers vielen. De VL 46 Copernicus werd gebouwd op de werf van de Gebroeders Pot en kwam in 1916 in de vaart voor de haringvisserij.

De VL46 ‘Copernicus’ in de Koningin Wilhelminahaven.
Foto’s Stadsarchief Vlaardingen.

In september 1926 was de VL 46 nog *full swing* aan het vissen op de Noordzee. Uit een praairapport in de Nieuwe Vlaardingsche Courant staat onder andere te lezen dat 'de stoomlogger Copernicus, VL 46 met 23 last (bijna vier weken) aan boord voer. In augustus '26 kwam dit schip onder gezag van schipper D. Penning de Vlaardingse haven binnenvaren met 493 kantjes (vaten) pekelharing. Pekelharing is geaakte haring, die in lagen met zout in tonnen werd gepakt. De Copernicus was een eenvoudig ingerichte haringlogger die regelmatig na het aanmonsteren van de bemanning een aantal weken op de Noordzee met een drijfnet op haring viste. Die loggerbemanning bestond in algemene zin uit ongeveer 16 mannen. Op de monsterrol van de Copernicus stonden die 10e oktober de namen van 17 bemanningsleden. Eén ervan was Jan Assenberg, geboren 7 juni 1911 en derhalve 15 jaar oud toen hij de loopplank van de VL 46 opliep in dat fatale jaar 1926. Opvallend aan die monsterrol is dat de naam van schipper Dirk Penning ontbreekt, althans dat vond ik. De naam van de schipper werd door de waterschout genoteerd in het supplement van de monsterrol en komt niet voor op de lijst van rangen van de schepelingen. De monsterrol bestond veelal uit twee losse vellen.

Jan Assenberg was een broer van mijn vader Jaap. Jan werd een echte zeeman, net als zijn oudere broer Gerrit. Deze leed in februari 1940 als olieman op de tanker Essotanker 'Den Haag' schipbreuk, maar werd gered. De Den Haag werd getroffen door een Duitse torpedo en zonk ten zuiden van Engeland, maar dat terzijde.

Jan Assenberg, één van de geredde jongens.

Dirk de Waard werd ook gered door de bemanning van de VL47.

Zeldzame opname van de Copernicus.

Een kind eigenlijk

Jan Assenberg, een kind eigenlijk nog, maakte zich in het najaar van 1926 in zijn ouderlijk huis in de Baanstraat, naast het pand van het Leger de Heils, op om naar zee te gaan. Zijn zus Willempje (Wil) was ook thuis. Jan haalde nog een kam door zijn haar, want hij wilde netjes over straat gaan om zich bij schipper Dirk Penning te gaan vervoegen. 'Ja hoor,' zei Wil, 'maak je maar mooi, dan spoel je mooi aan.' Wil kon toen ook niet bevroeden dat die reis zo dramatisch zou eindigen. Jan spoelde niet aan, veertien andere bemanningsleden (mogelijk) wel. Wil zat er nog lang mee, want later had zij veel spijt van haar woorden om op die manier afscheid te nemen van haar broer. De bemanning van de VL 46 bestond uit 17 man: naast schipper Dirk Penning, waren dat stuurman J. Wijnhorst, stoker W. Metaal, de matrozen L. de Jong, S. van Roon, J. Manneken, de jongsten Jan Assenberg en Dirk Penning. Allen uit Vlaardingen. Jongste Dirk de Waard kwam uit Marken net als de matrozen P. Perenboom, H. Zeeman, C. Visser, H. Visser, J. de Groot, P. Visser Hzn. en reepschieter C. Roos. Uit Maasland had R. van der Berg aangemonsterd. 'Het is evenwel mogelijk dat één der opvarenden nog een jongen heeft meegenomen, doch dit staat niet vast,' schreef iemand in een krant. Volgens de weergegevens was de

wind op 9 oktober in De Bilt 5 Beaufort. Hoe dat op zee was? Daar woedde wel degelijk een noordwesterstorm die in de nacht van 10 oktober 63 mensenlevens kostte en zowel de Vlaardingse stoomlogger Copernicus als de zeillogger VL 213 'Theodoor', schipper Van der Toorn, van de N.V. Algemene Reederij- en Handel Maatschappij deed vergaan. Van der Toorn overleefde deze schipbreuk. Maar hoe ging dat eigenlijk, die ramp met de Copernicus?

Vissen op haring werd gedaan met een net van soms 2,5km lengte dat als een gordijn in zee stond. Na verloop van tijd werd het binnengehaald waarbij men uiteraard hoopte dat er veel haringen in de mazen zouden zitten. Eenmaal aan boord werden de visjes uit de netten geschud en haalden de mannen met een mesje bijna alle ingewanden eruit: het kaken. Daarna gingen de dooie visjes in een bak en mengde men er zout door. De vangst ging in tonnen en werden in de ruimen opgeborgen. In die fatale nacht van 10 oktober lagen de drie jongens in hun kooi in het vooronder – de ruimte onder het voordek - van de logger. Boven hun hoofden raasde de inmiddels in kracht afnemende storm. Niet alleen de drie knulletjes zullen bang zijn geweest, de mannen boven zullen net zo goed voor hun leven hebben gevreesd. Zij waren druk in de weer om alles zo goed mogelijk vast te zetten.

Het was de geredde 18-jarige Dirk de Waard die later het volgende verklaarde:

'Zondagmorgen omstreeks half negen lag ik nog in de kooi, toen boven geroepen werd, omdat het dek van den logger, waarmee wij reeds een paar weken op zee waren, voortdurend onder water stond. Toen ik boven kwam vernam ik dat het voorruim reeds geheel onder water stond en er niet gepompt kon worden want omdat de pompen lek geslagen waren. De schipper, Dirk Penning, heeft toen de Hollandsche vlag in de top laten hijschen, als een teken, dat we hulp noodig hadden. Op ongeveer 500m afstand voer de 'Columbus' VL 47 en het was speciaal een sein voor dezen logger, om ons te hulp te komen. De schipper is daarop begonnen met het uitdelen der zwemvesten. Toen negen man van een zwemvest waren voorzien, trachtte de schipper ook de tweede kist met zwemvesten

open te maken. Dit ging evenwel niet gemakkelijk. Toen hij daarmee mee bezig was, kwam een hooge zee over het schip, het werd met den neus naar de diepte getrokken, met allen, die zich aan boord bevonden. Wat er toen precies gebeurde, weet ik niet. Het schijnt, dat ik door de zee in de nabijheid van de VL 47 ben geworpen en dat men mij daar aan boord onmiddellijk heeft opgepikt. Met een haak ben ik aan boord van de 'Columbus' gehaald.' De Waard vertelde nog dat naast het hijsen van de vlag de schipper tevens nog twee keer toe noodsignalen met de stoomfluit had gegeven. Vanwege het stormlawaai werden deze uitingen van ellende niet opgemerkt. Door het overkomende zeewater zakte de Copernicus rechtstandig naar de bodem van de Noordzee. De Waart heeft toen niets meer van zijn kameraden gezien. Hij was een goed zwemmer is toen onder het schip gedoken. Door een golf kwam hij weer boven water. De Waart later: 'Ik heb drie jaar gevaren, maar ik geloof dat dit mijn laatste reis is geweest.'

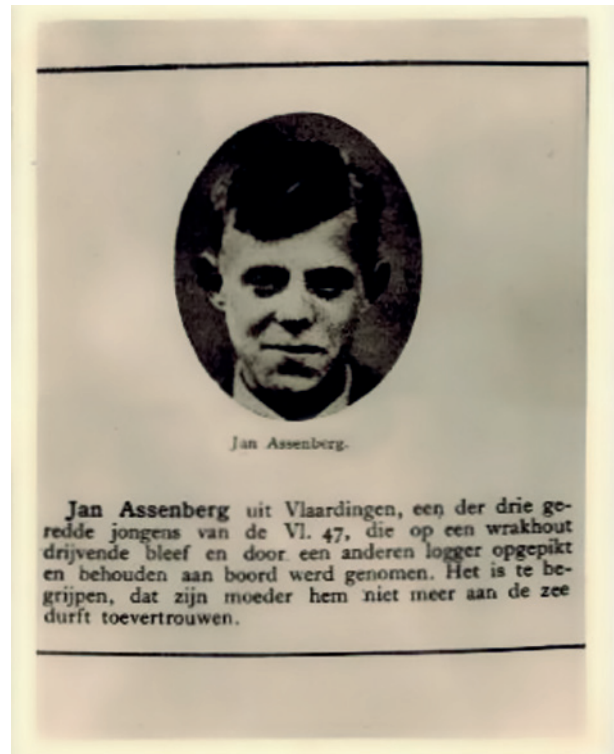
Een zware grondzee over de VL 46

Geredde jongste Jan Assenberg (die dan Cor wordt genoemd) vertelt ook zijn verhaal, Hij zou aan dek zijn geweest toen de schipper het gevaar zag aankomen. Hij dacht evenwel niet, dat het zó ernstig was, want door het hijsen van de vlag wilde hij slechts te kennen geven, dat men hulp wenste hoewel men nog niet in nood verkeerde. Jan Assenberg wist een breel (grote dobber) te pakken en is daarop blijven drijven. Als laatste is hij door de opvarenden van de VL 47 opgemerkt en daar aan boord gehaald. Toen de ramp plaatsvond, was de ergste storm voorbij. Schipper Johannes Harmsen Harms van de Columbus gaf aan dat hij met zijn schip in de nabijheid van de VL 46 was: 'Ik zag, dat de vlag gehesen werd en begreep dat er hulp noodig was. Ik trachtte dan ook met mijn vaartuig naar de Copernicus te komen. Even later zag ik echter een zware grondzee over de VL 46 rollen en zonk het schip met alles wat zich erop bevond in de diepte. Even daarna zagen wij aan bakboord een drenkeling, dien wij meer dood dan levend ophaalden. Het was den jongste Dirk de Waard. Daarna ontdekten wij nog twee

drenkelingen, den jongste Assenberg en den zoon van de schipper, afhouder Dirk Penning (Een afhouder helpt bij het inhalen van de reep FA). Wij trachtten naar de plaats te komen waar de VL 46 was gezonken. Op het water dreven vele wrakstukken. Anderhalf uur zijn wij nog in de buurt blijven kruisen en konden wij vier lijken ophalen. De VL 47 heeft zelf geen schade opgelopen.'

Eenmaal thuis zegt kleine Dirk Penning: 'Het schip kwam in nood toen we ongeveer zeven mijl hadden gevaren. Het voorschip maakte veel water en met de pompen was het niet meer te houden.' 'Vader,' zo vertelde Dirk, 'riep toen er al maar meer golven over kwamen: 'jongens allemaal de boot in – we gaan eraf.' De meesten waren in

| Afbeelding van schipper Dirk Penning.

| Jan Assenberg.

de jol gegaan, maar vader, de stuurman, de meester (machinist) en nog een paar waren nog op het dek. Vader liep nog naar binnen om het journaal te halen. Ondertussen probeerden wij de jol te laten vieren, maar hij zat klem in de davits (draaibare stangen). Ze hebben nog geprobeerd hem los te snijden maar het ging niet. Door het luik stroomde het water weer naar binnen en toen sloeg de schuit helemaal over de kop. Wij zaten allemaal nog in de jol en gingen mee de diepte in. Ik voelde dat we onder de boot zaten want we zagen naar beneden toe. Toen ik weer boven kwam kon ik een stuk van het luik grijpen en heb me daaraan vastgehouden.' Hij had, liggend in het water met overleg gehandeld en zijn laarzen uitgeschopt om makkelijker met de breel te kunnen drijven.' De schipper van de VL 47 weet de jongen te redden. Dirk: 'Ik zag toen Harms z'n boot op volle kracht op ons afstomen.' Schipper Harms vond het vreemd dat de drie jongens geen zwemvesten om hadden gedaan terwijl zij wel een

dergelijk vest hebben gehad. Bovendien hadden de geredden hun zware oliegoed aan. De anderen hadden dit uitgedaan, maar dat baatte dus niet. Met de drie geredde jongens aanvaardde de Columbus de terugreis naar Vlaardingen. De predikanten namen, zoals gebruikelijk, de zware taak op zich de families over het verlies te informeren. De vader van Jan Assenberg, Nelis Pieter, was als baas werkzaam bij rederij Pot. Toen de dominee bij het pakhuis van Pot kwam kreeg hij de mededeling dat de VL 46 was vergaan, maar, zei iemand: 'Je jongen is gezond.' Een journalist bezoekt Jan, die bij zijn zus op bezoek blijkt te zijn. Hij zit dapper met een sigaret in zijn mond. Zijn ook aan-

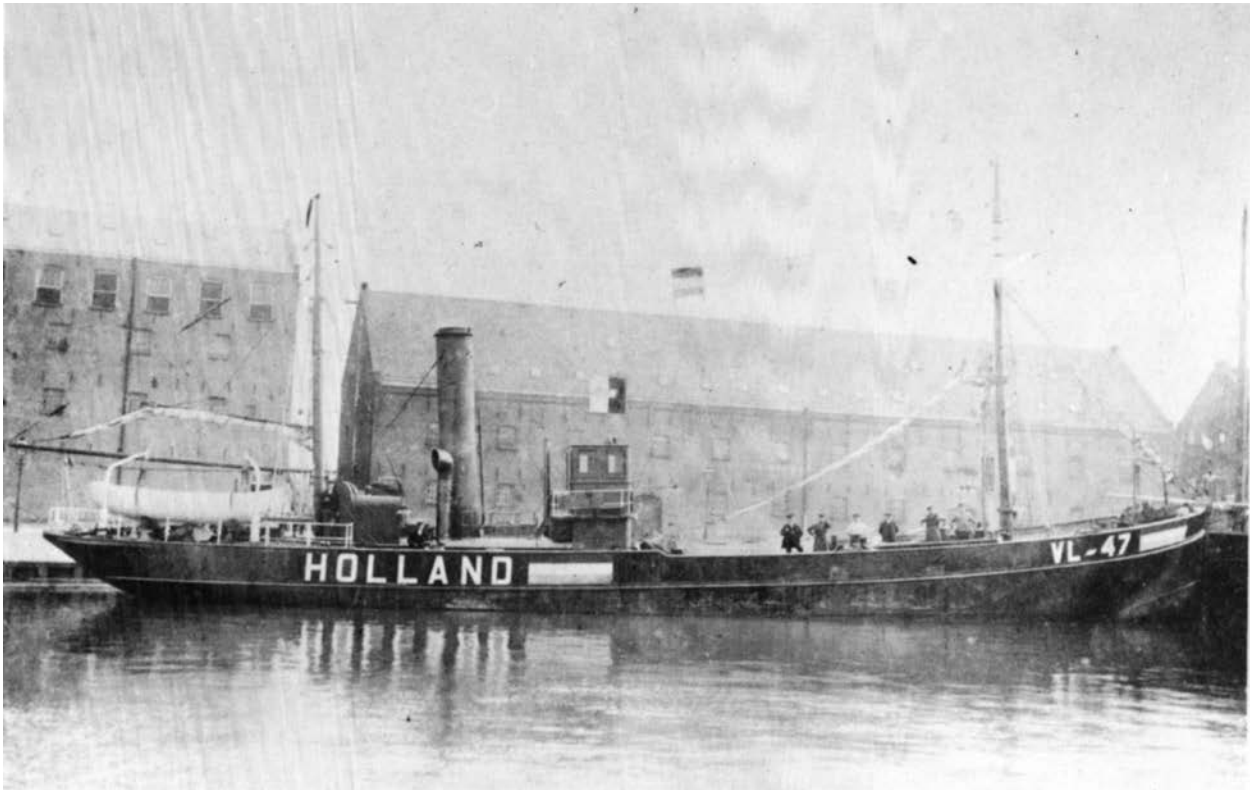
Simon van Roon redde het niet tijdens het vergaan van zijn schip VL46.

wezige moeder zou haar zoon wel willen omarmen maar, dat ziet de 15-jarige met al die mensen erbij niet echt zitten. Dus gedraagt hij zich maar een beetje stoer.

Het jaar 1926 ging de boeken in als rampjaar. Behalve de stoomlogger Copernicus en de genoemde Theodoor waren nog twee loggers vergaan. Het waren de zeillogger VL 25 'IJssel VI' van schipper Jan de Bruijn, een gecharterd schip van Scheveninger K.J. Knoester en de Katwijker zeilloggers KW 148 'Arie' en KW 152 'Agatha Maria.' De Raad voor de Scheepvaart onderzocht het vergaan van de Copernicus. In januari 1927 rapporteerde deze instelling. Daaruit blijkt dat tijdens de hevige storm er een luik van het schip was opengeslagen en dat die twee dagen eerder waren vastgesjord. Volgens het verslag van de raad was de storm de hoofdoorzaak van de ramp met de Copernicus die toen aan de noordwestzijde van de Doggersbank voer. De Raad erover: 'Vermoedelijk zijn één of meer der luiken in het ongereede geraakt, waarna het schip door de overkomende zeeën is volgelopen en gezonken. De platte luiken op dergelijke schepen, welke aldus zijn ingericht in verband met het bedrijf, zijn naar het oordeel van den Raad onvoldoende, daar zij door het gemis van hoofden niet genoegzaam waterdicht zijn.' Het schip was, meldde het rapport, in het verleden verlengd waardoor de zeewaardigheid zou zijn verminderd. De verhouding lengte en breedte was daardoor in een minder gunstige conditie gekomen. Ook was het laadruim ten opzichte van de lengte naar voren geplaatst zodat het schip in beladen toestand 'dieper zal hebben gelegen. (Volgens een expert op dit gebied zal, of hoeft, het verlengen van een schip geen invloed op de zeewaardigheid.) Uiteindelijk moest verzekeraar N.V. Onderlinge Verzekerings-Maatschappij 'Vlaardingen' ten aanzien van de het vergaan van de Copernicus 75.000 gulden uitkeren (naast de vele andere vergane schepen).

In Vlaardingen heerste begrijpelijker wijze een gedrukte stemming. De stoffelijke resten van de uit Marken afkomstige slachtoffers werden dezelfde nacht naar dat eiland vervoerd. Schipper Harms van de Columbus werd later

| Opname van de VL47 Columbus.

nog slachtoffer van deze tragedie. Het drama op zee had hem enorm aangegrepen. Hij ging later met zijn schip nog wel naar zee, maar gedroeg zich vreemd: hij was zenuwziek! Tenslotte werd hij opgenomen in een gesticht. Jan Assenberg, mijn ome Jan, liet zich door deze gebeurtenissen niet weerhouden naar zee te gaan. Hij was zee-man en werd matroos op een sleepboot van sleepbootmaatschappij Smit in Maassluis. Hij trouwde en kreeg drie kinderen.

Gebouwd in 1915/1916

De VL 46 'Copernicus' is een stoomdrijver (vissersschuit die men bij het vissen laat drijven) die gebouwd werd in opdracht van de firma Joost Pot in 1915-16 op de scheepswerf van Gebr. Pot te Elshout aan de Kinderdijk. De bouwopdracht werd gegeven op 30 oktober 1915, het schip arriveerde op 19 augustus 1916 in Vlaardingen. Het voer op 23 augustus 1916 voor het eerst ter haringvisserij. In 1924 werd deze logger op de scheepswerf van A. de Jong verlengd met 3,48m en werd een ingebouwd voor-roer aangebracht.

Leo Fontijne, distilleerder bij H. van Toor Jz.

“Je kunt dit werk alleen doen vanuit je hart.”

Constantijn Stevens

H. van Toor Jz. distilleerderij te Vlaarding is een van de oudste en kleinste zelfstandige distilleerderijen in Nederland. In 1883 opende de familie Van Toor haar deuren. Op dezelfde plek waar nog steeds mooie dranken worden gemaakt, in het oude centrum van Vlaarding. Aan het eind van de 19^e eeuw ontstonden meerdere bedrijven in Zuid-Holland die gingen distilleren. Vooral in Schiedam was er een groot aantal distilleerderijen en branderijen. De buurgemeente Vlaarding hield zich vooral bezig met de visserij. Het was de haringstad van Nederland.

In het begin van H. van Toor Jz. hield de familie Van Toor zich niet alleen bezig met het distilleren van sterke drank. Er werd ook limonade gemaakt, er was een wijnhandel en ze hadden hun eigen slijterijen.

Na 4 generaties heeft meesterdistilleerder Leo Fontijne het bedrijf overgenomen van de familie Van Toor. Leo Fontijne is een geboren Schiedammer en telg van een ondernemersfamilie. Als kind was hij gefascineerd door het ambacht van distilleren. Na 15 jaar werkervaring als smaak- en geurspecialist bij Unilever in Vlaarding heeft hij de overstap gemaakt naar H. van Toor Jz. distilleerderij.

Gerammel van flessen

Leo Fontijne woonde tussen bekende distilleerderijen in Schiedam zoals Herman Jansen, Meeder, Piet van Gent, Rijnbende en Dirkzwager. Al zeer jong raakte hij gefascineerd door de geuren van de distillaten, het gerammel van flessen en vooral van alle vormen van flessen die in de handel werden gebruikt. In de huidige kelders staat de verzameling van Leo. Meer dan 900 miniatuurtjes van je-nevers staan er opgesteld, alsmede oude reclameborden van distilleerderijen met namen uit ver vervlogen tijden. Leo ging ervaring opdoen bij distilleerderij Herman Jansen. In de productie leerde hij alle kneepjes van het vak, van opruimen, bottelen, etiketteren en drank maken. Op zijn zolderkamer experimenteerde hij met het ontwerpen van verschillende drankjes. Hij kreeg de "smaak" te pakken.

Ambachtelijk bedrijf

Na zijn middelbare school ging Leo studeren in Delft: levensmiddelentechnologie en analytische chemie. Na zijn afstuderen was het niet vanzelfsprekend om een distilleerderij te beginnen. In Schiedam sloten de meeste distilleerderijen juist hun deuren en de resterende bedrijven gingen vooral op prijs produceren. Na 15 jaar gewerkt te hebben bij Unilever kwam de kans voorbij om een distilleerderij over te nemen. De familie Van Toor wilde in 2000 de distilleerderij sluiten. Een ambachtelijk bedrijf overnemen in de snelle jaren waarin de economie zich toen bevond? Leo nam de gok en nam de distilleerderij over. De laatste eigenaar, Jacques van Toor was blij dat het bedrijf behouden bleef en had aan Leo Fontijne een goede opvolger.

De eerste jaren werkte Leo ook nog parttime bij Unilever, gecombineerd met het ondernemerschap. Na ongeveer 3 jaar durfde Leo zich volledig te concentreren op H. van Toor Jz. Naast het distilleren moet Leo alle andere facetten van het ondernemen op zich nemen. Denk daarbij aan de inkoop van ingrediënten, het bottelen en etiketteren, de financiën, onderhoud van het gebouw, promotie, verkoop, proeverijen en natuurlijk het uitdenken van nieuwe dranken.

Schelvispekkel en kandeel

Van Toor was niet altijd een eenmansbedrijf. In 1908, toen het bedrijf een kwarteeuw bestond, had oprichter Hendrik van Toor Jacobszoon acht medewerkers en daarnaast zeven vertegenwoordigers die op provisiebasis door heel Nederland reisden. Op een foto van het personeel, genomen in 1933, staan elf mannen en drie vrouwen. In de jaren vijftig van de vorige eeuw, de hoogtijdagen van het bedrijf, waren er zestig mensen in dienst. In 1971 was het personeelbestand geslonken tot twintig personen. Twaalf jaar later waren er nog maar drie medewerkers over: twee vrouwen en meesterknecht Jaap Schaar, die op veertienjarige leeftijd in dienst was gekomen en uiteindelijk vierenvijftig jaar voor Van Toor zou werken. Vanaf 1995 draaide het bedrijf zonder personeel. Jacques van Toor, de vierde generatie, was vooral geïnteresseerd in de wijnhandel. Jacques en zijn vrouw Hansje reisden de leveranciers af in Europa. Leo Fontijne koos rigoures voor het gedistilleerd. Naast Schelvispekkel wil hij de typerende oudhollandse drank kandeel op de plank houden. Kandeel wordt traditiegetrouw gedronken bij de geboorte van een kind. Prins Claus dronk bij de geboorte van Willem-Alexander een kopje kandeel.

Platte kar

In de begin jaren maakte Van Toor ook boerenjongens: in brandewijn ingelegde rozijnen. Hendrik van Toor nam op 13 februari 1883 een tapperij aan de Markt over. Doordat Hendriks echtgenote, Maria van Toor-Maarleveld, het tappen voor haar rekening nam, kreeg Hendrik tijd om nieuwe producten te ontwikkelen. De boerenjongens van Van Toor vielen verschillende keren in de prijzen.

Oprichter Hendrik van Toor overleed in 1928, waarna Maria van Toor de dagelijkse leiding overnam. Ze was een initiatiefrijke zakenvrouw. Ze kocht panden, bouwde een pakhuis en een wijnkelder.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was Maria van Toor inmiddels een fragiele vrouw op leeftijd. Klonk het luchtalarm, dan reden de personeelsleden zo snel mogelijk een platte kar voor waar zij hun oude bazin met stoel en al opzetten, om de kar vervolgens de kelder in te rijden.

Maassluisdijk

Van Toor hield zich bezig met allerlei activiteiten, zoals slijterijen, een drankengroothandel, limonadefabriek en wijnhandel. Vanaf juli 1945 werd Willem van Toor belast met het toezicht op de productie. Hij was de tweede zoon van 'meneer Jacques' binnen het bedrijf. Zijn broer Hendrik, die al vanaf 1943 voor het familiebedrijf werkzaam was, hield zich bezig met de verkoop.

Onder de technische leiding van Willem van Toor werd in 1947 het pakhuis voor wijn aan de Maaassluisdijk omgebouwd tot een distilleerderij. Op de begane grond liet hij zes grondvaten ingraven, elk met een capaciteit van tienduizend liter. In 1948 werd er een extra verdieping op de distilleerderij gebouwd, waar in 1956 de eerste distilleerketel werd geplaatst.

Eenzaam

Toen Leo het bedrijf overnam was alleen de distilleerderij over. Het leven van een distilleerder is zwaar maar erg gevarieerd. Vakanties en vrije tijd heeft Leo de afgelopen 20 jaar nauwelijks gehad. Door de samenwerking met landelijke groothandels is de verspreiding van zijn dranken gelukkig goed georganiseerd waardoor hij ruimte heeft voor het maken van drank. Een leven als distilleerder is 6 dagen werken per week. Leo koos ervoor om geen vast

personeel te nemen. Het nadeel is dat het werk eenzaam kan zijn.

Al heel snel viel Fontijne's vakmanschap op. Tussen het grote geweld binnen de sterk ontwikkelde commerciële drankenwereld hield Leo vast aan kwaliteit, duurzaamheid en het ambacht. De totale productie doet Leo zelf; van het bedenken en ontwerpen van dranken, het maken, bottelen en etiketteren: het bleef allemaal in zijn hand.

De Groene Draeck

Bij meer dan 400 slijterijen en groothandels staan de dranken op de schappen. Leo maakt private labels voor slijterijen, restaurants, hotels en bars in binnen- en buitenland. De eeuwenoude Schelvispekel, brandewijn met specerijen, wordt gemaakt op traditionele wijze. Deze drank wordt sinds ongeveer 1600 gedronken. Het geheime recept ligt in de kluis en is alleen bekend bij de familie Van Toor en Leo Fontijne. Schelvispekel heeft bekende fans, zowel in het verleden als in het heden. Zo was Ad Visser van Toppop een bekende fan, die op zijn beurt wereldberoemde artiesten als David Bowie aan de Schelvispekel heeft gekregen. In 2008 ontving H. van Toor Jz. distilleerderij het predicaat: hofleverancier. Officieel is het altijd onbekend waarom koningin Beatrix het predicaat heeft gegeven, maar er wordt gefluisterd dat op De Groe-

ne Draeck altijd een flesje Schelvispekkel mee aan boord gaat. Momenteel is H. van Toor Jz de enige hofleverancier in Vlaardingen. Het stadsbestuur is er maar wat trots op.

Torine Gin

Vanaf 2010 ontstond er in Nederland meer aandacht voor ambachtelijke drankjes van hoge kwaliteit. Zo werd gin steeds populairder in Nederland. Samen met Sietze Kalkwijk ontwikkelde Leo de VL92 gin. Het werd een groot succes. Daarna heeft hij een groot aantal gins ontworpen voor private labels zoals Hermit Gin, Goodmans gin, Rose Gin en Vespers Gin. Vorig jaar heeft Leo een kruidige gin ontworpen: Torine Gin. Deze gin wordt hoog gewaardeerd en heeft een goede prijs-kwaliteit verhouding.

De fles en naam van de Torine Gin is afgeleid van de Torine gazeuse limonade. Vanaf 1911 maakte Van Toor deze limonades, tot 1975. De Torine gazeuse zat in een beugelfles. De Torine Gin heeft het etiket in ere hersteld. De beugelfles, 70cl, is afkomstig uit Italië.

JeuDeGin

De laatste drie jaar werkt Constantijn Stevens mee. Constantijn ondersteunt Leo met het bezoeken van slijters, horeca en groothandels. Hij geeft proeverijen bij klanten en heeft samen met Leo JeuDeGin ontwikkeld. Een actie-

ve rondleiding door het bedrijf en een spelletje Jeu-de-boules onder het genot van een gin of ander drankje van H. van Toor Jz. Er zijn verschillende arrangementen zoals met een vis- en vleeschotel die in het proeflokaal of de ontvangstkelder kan worden gegeten.

Na meer dan twintig jaar heeft Leo nog steeds plezier in het werk. Hij is ervan overtuigd dat je dit werk alleen kunt doen vanuit je hart. Je hebt er een goede boterham aan als je zuinig en verstandig financieel bezig bent. Je moet geen distilleerderij beginnen om snel rijk te worden. Het vraagt veel van je lichaam en vakmanschap. Kwaliteit blijven leveren betekent doorzetten en hard werken, ook als je ouder wordt!

De Callenburgstraat in de jaren vijftig

Reina Maarleveld

Laten we eens een wandeling maken door de Callenburgstraat van de jaren vijftig. Hoe zag deze er toen uit? In ieder geval heel wat leger en rustiger dan nu!

We beginnen bij Het Hof en steken dus de Hofsingel over en lopen de straat in langs kleine lage huisjes. Lage huisjes, dat wil zeggen: geen tussenverdieping maar weer wel een tuintje.

Overwegend particulier bewoond maar op de hoek met de Emmastraat vinden we een melkhandel. Ook zit er in dit deel een schoenmaker, Versteegh, de verzoelde schoenen kreeg je gepoetst weer terug.

Nijverheid

De Schiedamseweg overstekend komen we in een drukker deel van de straat, hier veel nijverheid. Op de hoek links, nog altijd vanaf Het Hof dus, zit huisarts Van Andel met zijn gezin, dan grotere huizen die overigens wel dubbel bewoond werden.

Beneden een gezin, boven een ander gezin, en een zolder die in tweeën was gedeeld. (helpt voor de benedenbewoners, de andere helpt voor de bovenburen)

Een stukje verder woonde “de oude mevrouw Kal”. Mevrouw Kal woonde naast het schildersbedrijf van wijlen haar man en hierboven woonde haar zoon Arie met zijn vrouw, zoon Freddie en dochter Willie. Na weer wat particuliere bewoners volgt dan de familie Keyne, die een winkel met Perzische tapijten runde.

Ook vinden we op dit rijtje nog de heer en mevrouw Kerkhof, een gepensioneerde kachelsmid, Van Toor met zijn timmermanswerkplaats en tenslotte op de hoek Obadja.

Terug naar de hoek Schiedamseweg, waar een slager zat en even verderop de drogisterij van Boonen, de timmermanswerkplaats van De Snayer, en dan wij: aannemer Maarleveld, Een stukje verderop vinden we Overmans de wasserij. Tenslotte op de hoek nog Daub, de kachelsmid. Veel kleine particuliere bedrijfjes dus in dit deel van de straat.

We steken de Willem Beukelszoonstraat over en zien dan weer veel laagbouw zoals in het eerste deel. Wel een uitzondering: op nummer 86 zat Boy, een aannemer. Leuk detail, ooit zat mijn opa daar met zijn bedrijf, ook aannemer. Hij was Reinardus Maarleveld (1871-1918). Hij bouwde ander andere het viaduct aan de Binnensingel.

Scholtens de bakker vinden we er dan nog maar verder geen bedrijvigheid meer.

Touwbaan

Als we de Oosterstraat zijn overgestoken dan hebben we op de ene hoek Van Doorn de drukkerij en op de andere hoek een waterstoker. Nog wat kleine huizen om tenslotte letterlijk tegen een muur aan te lopen. De Callenburgstraat liep toen nog dood en deze muur behoorde tot de touwslagerij. Deze stond aan de eerste Van Leyden Gaelstraat. Nu heet het daar – toepasselijk – Touwbaan.

Al schrijvende kom ik op veel namen van burens maar die liet ik weg, op de namen van de eigenaars van de bedrijven na. Laten we het stukje Callenburgstraat tussen de Schiedamseweg en de Willem Beukelszoonstraat eens nader bekijken.

| Callenburgstraat hofje.

Zoals hiervoor beschreven was daar veel reuring met al die kleine, particuliere bedrijfjes waar de eigenaars vaak boven woonden. Alleen Overmans de wasserij was groot en het rook er altijd naar sop.

Blond met krullen

Schuin tegenover ons woonden een gezin uit Indonesië waar het ook altijd lekker rook, naar kruiden die wij in die tijd helemaal nog niet kenden. Deze mensen hadden een volwassen zoon op de grote vaart. Op een dag, ik zal een jaar of zeven geweest zijn, kwam ik nietsvermoedend uit school, ging daar ineens de deur open en kwam mevrouw naar buiten die vroeg of ik binnen wilde komen... Ik ben nog nooit zo hard naar huis gehold.

Thuis was de werkplaats altijd open, dat wil zeggen wel dicht maar niet op slot, en via de tussendeur kon ik dan naar boven. De mevrouw kwam mij achterna, maar belde gelukkig keurig aan, wat ik gade sloeg vanuit de erker.

Mijn moeder deed open en ik "moest" mee maar zij ging ook mee gelukkig. En wat bleek? Hun zoon had op een van zijn verre reizen een looppop voor mij meegebracht en wilde die geven! En waarom? Zij kwamen uit Indonesië zoals gezegd en waren dus donker. Ik was blond met krullen en dat was voor hem bijzonder!

Maar weet je veel als klein meisje? De pop noemde ik "Lita".

Spelen deden we op straat, er waren relatief weinig auto's, dus het was veilig en er was plek zat. Ook in Het Hof speelden we wel. Een vriendinnetje uit de straat was Anja Kelder, zij was doof geboren en ze zat daarom in Rotterdam op school waar ze met de bus heen ging.

En dus kwam ze later thuis dan ik, waarop ik haar van de bus haalde op de Schiedamseweg en dan gingen we spelen. Vadertje en moedertje. Ik logeerde ook wel bij haar. Wat zou er van haar geworden zijn? Hoe is haar leven verlopen? Dat zou ik best wel eens willen weten.

Pruik

Kattenkwaad haalden we natuurlijk ook wel uit! Zo herinner ik mij dat we eens zand in de brievenbus gooiden bij de familie Kerkhof. Die man stond altijd te gluren achter de voordeur, of wij niets deden. Hij kon niets van kinderen hebben, ze hadden ze ook zelf niet.

Wel stond hij bij mijn ouders voor de deur om te klagen maar ik herinner me geen standje.

Aan de ene kant naast ons woonde dus de familie Kelder, Anja had twee broertjes, onze andere buur was Ingetje Scheurkogel. Zij droeg een pruik maar had die binnenskamers wel af, mijn zus en ik keken dan om het hoekje van het balkon en keken dan zo haar keuken in waar zij stond zonder pruik. En wij lachen natuurlijk, stoute meiden met dikke pret!

‘s Zomers was het vaste prik dat op woensdag en zaterdag de ijscokar van meneer Van der Windt op de hoek bij Dr. Van Andel stond. Kwam ik uit school, dan mocht ik soms een ijsje halen, een puntje van een stuiver, een wafeltje was een dubbeltje. En dat was maar af en toe en dus een hele traktatie. Met een beetje geluk kwam de ijscokar ‘s avonds nog door de Oosterstraat, al bellende, en als wij dan bij opa en de tantes waren trakteerden zij ook op een ijsje!

Hollandia

Mijn opa zat vaak op een bankje op het Verploegh Chaséplein en dan ging ik uit school daar langs en kreeg ik een toffee uit een rood blikje met een uiltje, waar ooit siigaartjes in hadden gezeten. Verder zat ik op de gymnastiek van de "Hollandia" waar meneer Oostveen met zijn dochter les gaf. Ik vermoed dat deze gymclub bedoeld was voor kinderen van Hollandia werknemers. Mijn vader werkte daar niet, maar had dit bedrijf als klant en zo zal ik er wel terecht zijn gekomen, denk ik achteraf. We hadden een donkerblauw gypakje met een H van wit vilt erop genaaid en zo hadden we eens een uitvoering in de Stadsgehoorzaal.

Mijn schooltijd bracht ik door, eerst op de Nuts kleuterschool aan de Binnensingel.

Het hoofd aldaar was Nel "Pietje" van der Windt. Verder waren juffrouw Overdelinde, Truida Oostveen, van de gym, en mijn tante, Jo Oorebeek, er kleuterleidster.

Mijn lagere school was de Admiraal de Ruijterschool, de zogenaamde bovenschool, de naam van de benedenschool ben ik kwijt. Weet alleen nog de bijnaam die ik maar niet zal herhalen. In de tweede helft van de vijftiger jaren werden de scholen samengevoegd en de naam veranderde in de Theo Thijssenschool.

Kachelhoutje

Voor de klas stond in de eerste mejuffrouw Mosselman, in de tweede mejuffrouw Burgerhout, (kachelhoutje genaamd door ons, ze sloeg je met de liniaal op je vingers), in de derde mevrouw Nel Stuurman-Maarleveld en in de vierde meneer Jan van der Heul. Jawel: broer van de "dames" op de Hoogstraat met hun winkel in lingerie en korsetten, en ook was hij organist in de Hoflaankerk. Meneer Van der Heul deed ook de vijfde klas. En in de zesde, het hoofd der school, meester Lucieer.

Hij was weduwnaar geworden en hertrouwde met de tot dusverre vrijgezelle mejuffrouw Burgerhout "Kachelhout", die daar een stuk vriendelijker door werd, ontdekten wij op een schoolreisje. Of kwam het door de ontspannen sfeer?

Dit waren zo maar wat herinneringen uit mijn jeugd in de jaren vijftig.

Tegelijk met het verlaten van mijn lagere school stopte mijn vader met zijn bedrijf en verlieten we Vlaardingen, waar ik overigens nog met een zekere regelmaat kom!

Ledenactiviteiten

Zoals bekend werd ook de Historische Vereniging Vlaardingen geconfronteerd met het coronavirus en moesten de activiteiten geannuleerd worden. Nu lijkt het er op dat we onze activiteiten voor eind dit jaar weer op kunnen pakken, om te beginnen met de wederom uitgestelde jaarvergadering 2021. We zullen wel het systeem van aanmelden moeten hanteren wat zowel telefonisch of per e-mail gedaan kan worden. Op dit moment is in sommige locaties de capaciteit beperkt. De voorgeschreven 1,5 meter zal ook in acht genomen moeten worden. De laatste ontwikkelingen zullen op de website van de Historische Vereniging Vlaardingen gezet worden.

We hebben voor u het volgende programma:

28 september 2021 – Op deze avond beginnen we met de uitgestelde Ledenvergadering 2021. Het tweede deel wordt verzorgd door Jan Anderson die het gaat hebben over 19 dingen die in Vlaardingen anders zijn dan elders. De locatie is de Bethelkerk, Burgemeester Verkadesingel 26, 3135 KZ Vlaardingen. Aanvang 20.00 uur.

26 oktober 2021 – Voor deze lezing hebben we archeoloog Jurrien Moree gevraagd te vertellen over de archeologische geschiedenis van onze regio in het ontwerp van het Educatief Archeologisch Erf in de Broekpolder. De locatie is Bibliotheek Vlaardingen, Waalstraat 100, 3131 CS Vlaardingen. Aanvang 20.00 uur.

23 november 2021 - Henny van der Linden zou alsnog een aantal wederwaardigheden willen vertellen over de vroegere ziekenhuizen in Vlaardingen waar hij als ambtenaar bij betrokken is geweest. De locatie is Museum Vlaardingen, Westhavenkade 54, 3131 AG Vlaardingen. Aanvang 20.00 uur.

In oktober 2021 zal Museum Vlaardingen in samenwerking met de Vrienden van Museum Vlaardingen en de His-

torische Vereniging Vlaardingen een zogenaamd “Pecha Kucha” organiseren. De juiste datum is nog niet bekend, maar zal op de website van het Museum en de HVV komen. 101 jaar geleden opende de voorloper van Museum Vlaardingen de eerste tentoonstelling. De Pecha Kucha gaat over de geschiedenis van Vlaardingen in brede zin. Bij een Pecha Kucha-evenement presenteren een aantal deelnemers een diavoorstelling van twintig afbeeldingen in een totale tijd van 6 minuten en 40 seconden. Elke afbeelding wordt precies 20 seconden getoond. Deze eisen dwingen tot creativiteit en het to-the-point zijn.

De data voor 2022 zijn als volgt:

25 januari 2022, 22 februari 2022, 29 maart 2022 (jaarvergadering) en 26 april 2022. Het programma wordt nog nader ingevuld.

Voorlopig hebben we nog de uitgestelde lezingen:

- Organist Aad Zoutendijk die wat zou willen vertellen over het van Peteghem orgel in de Grote Kerk.
- Jeroen ter Brugge en Jac. Baart kunnen vertellen over de Kriegsmarine in Vlaardingen ten tijde van de bezetting, waarbij onlangs filmbeelden en foto's zijn opgedoken die een goede indruk wekken van deze activiteiten.
- Frans Assenberg is een lezing aan het voorbereiden over Vlaardingen en de wederopbouw.

De jaarvergadering wordt op 29 maart 2022 gehouden, met waarschijnlijk na de pauze een fotopresentatie.

De Commissie Ledenactiviteiten verzorgt de lezingen, presentaties en excursies.

Coördinator: Tamaam Ayyash Leden: Ernst Lohmann, Els van Dijk, Han van Elk en Tineke van der Hoek.

Aanmelden voor de jaarvergadering en de andere lezingen kan bij voorkeur via e-mail (info@hvv-vlaardingen.nl) maar kan ook telefonisch (06-53587342 Ernst Lohmann).

Het Van Peteghem-orgel in de Grote Kerk

een unicum op Vlaardingse bodem

Johan Zoutendijk

Het orgel in de Grote Kerk is niet alleen een bijzonder instrument, maar heeft ook een boeiende historie. De vondst van 16de eeuwse houtsneden, aangebracht binnenin enkele grote pijpen, is aanleiding voor de publicatie van een boek. Ook de herkomst en aankoop van het orgel zijn opmerkelijk. Een goede reden om hier aandacht te besteden aan de geschiedenis van het unieke instrument.

Toen in 1819 een orgel te koop werd aangeboden in de Staatscourant besloot de Vlaardingse Hervormde Gemeente om twee deskundigen naar Gent te sturen om het bewuste orgel te laten inspecteren. Hoewel deze deskundigen nogal kritisch waren in hun oordeel werd een bod uitgebracht. Die prijs bleek hoger dan andere biedingen en daarmee werden de Vlaardingers de nieuwe eigenaar van een orgel uit een abdijkerk in Gent.

Aanleiding voor de aankoop van een orgel was het matige functioneren van de voorzanger. Tot 1819 werd de gemeentezang immers door een voorzanger in goede banen geleid. Hoewel in de buurgemeenten al veel langer orgels aanwezig waren (in Schiedam ten minste sinds de 16de eeuw), hadden de Vlaardingers het lang zonder orgel moeten doen. De financiële situatie zal daar ongetwijfeld bij hebben meegespeeld; in de 18de eeuw was de kerk immers voor een deel herbouwd en vergroot. Juist omdat de middelen beperkt waren zocht men naar een 'gebruikt' orgel. Dat was immers voordeliger dan een

nieuw instrument. De aankoop, plaatsing en aanpassing van het orgel werd bovendien voor een deel gefinancierd met aandelen die door kerkgangers konden worden aangekocht.

In het katholieke Zuiden, Vlaanderen en Brabant waren, net als in Frankrijk en elders veel kloosters na de Franse Revolutie gesloten. De inboedel van die kloosters werd verkocht en dat gold ook voor de orgels. De Boudeloabdij, gelegen in het hart Gent, onderging datzelfde lot. Hoewel de kerk niet meer in gebruik was, besloot men het orgel in eerste instantie ongemoeid te laten. Het betrof immers 'un des plus jolis ornements' van het interieur! Aanvankelijk werd de kerk gebruikt als opslagruimte voor geconfisqueerde kunstschaten, maar zo'n 20 jaar later kreeg de oude abdijkerk een nieuwe functie als bibliotheek voor de zojuist opgerichte universiteit van Gent. Omdat het orgel al sinds jaren niet meer gebruikt werd

besloot men om het instrument te verkopen en kon men een nieuwe ingangspartij bekostigen uit de opbrengst uit de verkoop van het orgel.

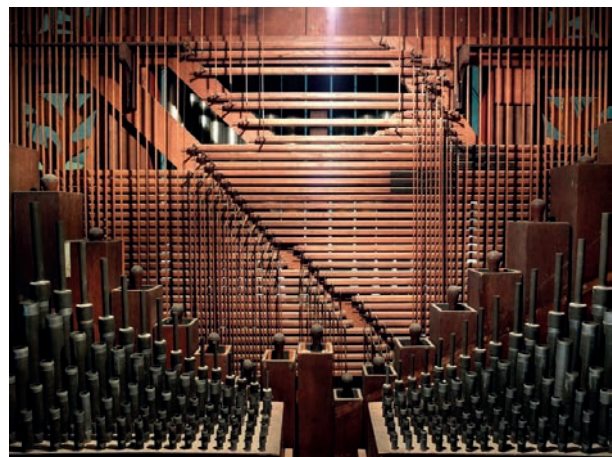
Voor de overplaatsing en aanpassing van het orgel kwam men bij de Utrechtse orgelmaker Abraham Meere sr. terecht. Meere vertrok naar Gent om het orgel te demonteren en in een schip in te laden. Omdat de betaling nog niet tijdig ontvangen was wilden de Gentenaars het schip niet laten gaan. Pierre-François Van Peteghem, kleinzoon van orgelmaker Pieter Van Peteghem, schoot een aanzienlijk bedrag voor zodat het schip alsnog kon vertrekken.

Het orgel dat de Vlaandingers in Gent gekocht hadden was in 1763 gebouwd door Pieter Van Peteghem. Hij was de stamvader van een geslacht van orgelmakers dat over een periode van ongeveer 100 jaar bijna 400 instrumenten bouwde. Het betrof kleine dorpsorgeltjes, maar ook prestigieuze projecten voor kerken van kathedrale afmetingen. Van Peteghem had het vak geleerd van Jean-Baptiste Forceville, een orgelmaker die uit Noord-Frankrijk afkomstig was. Pieter vestigde zich omstreeks 1740 als zelfstandig orgelmaker in Gent.

Zijn eerste grote orgel bouwde hij in 1758 voor de Martinuskerk in Aalst, daarna volgde in 1763 de bouw van een nieuw groot orgel voor de Boudelo-abdij in Gent. Dat was daarmee het eerste orgel van Van Peteghem binnen de muren van zijn woonplaats. Het was daarmee meteen

een 'visitekaartje'. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Wolfgang Amadeus Mozart bij zijn bezoek aan Gent juist dit orgel ging bezoeken. Het wonderkind Mozart werd door zijn vader op sleeptouw genomen op reizen door heel West-Europa. Onderweg van Frankrijk naar het Noorden deed men een aantal Vlaamse steden aan. In 1765 overnachtte het gezelschap in het klooster in Gent en bespeelde de toen 9 jaar oude Mozart het gloednieuwe Van Peteghem-orgel. Na dit bezoek vervolgde Mozart zijn reis via de Moerdijk en Rotterdam naar Den Haag.

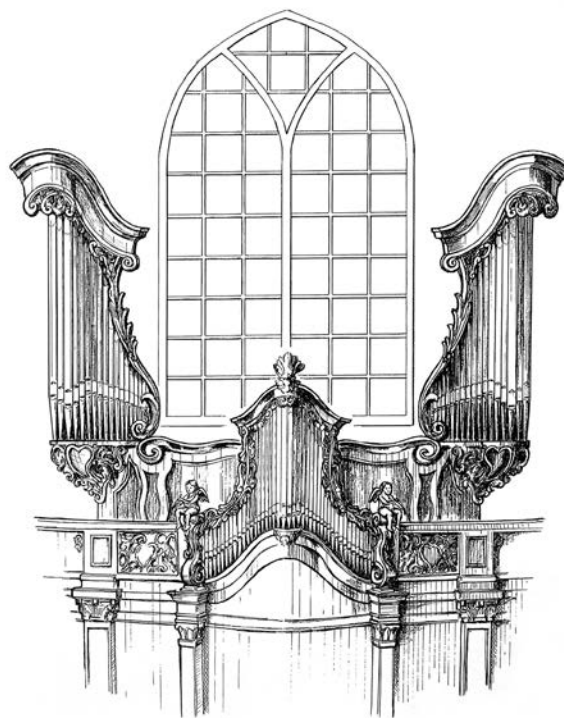
Het interieur van de abdijkerk in Gent was rijk versierd met beeldhouwwerk in hout en marmer. Daarnaast waren nogal wat schilderijen aanwezig. De rijke aankleding was volgens de laatste mode en diverse beroemde kunstenaars hadden een aandeel gehad bij het vervaardigen van interieurstukken. Het spreekt voor zich dat ook de orgelkast van het nieuwe orgel in dat beeld moest passen. Het orgel moest bovendien op een nieuwe onderbouw geplaatst worden. Deze onderbouw werd als het ware een onderdeel van de lambrisering van de kerk. Hoewel de eigenlijke orgelkast niet meer bestaat hebben wij dankzij schetsen die in archieven bewaard zijn een indruk van de vorm en uitvoering. Naast de weelderige barokke vormentaal valt op dat het orgel rondom het raam gebouwd is. Dat had tot gevolg dat het orgel over drie orgelkasten verdeeld moest worden; orgelbouwtechnisch geen eenvoudige opgave!

Het idee om de orgelkast als het ware rondom het raam te bouwen is vermoedelijk geïnspireerd op voorbeelden uit Zuid-Duitsland en Oostenrijk. Vlaanderen stond in de 18de eeuw onder Oostenrijks bewind en het is dan ook niet verwonderlijk dat architecten en kunstenaars uit die regio bij bouwprojecten in Vlaanderen betrokken werden. Het is heel aannemelijk dat het idee van een zogenaamde gedeelde opstelling voortkomt uit de contacten met Zuid-Duitse en Oostenrijkse architecten en kunstenaars.

Wat de specificaties van het instrument betreft realiseerde Van Peteghem een typisch Vlaams orgel. De klankkleuren zijn onmiskenbaar Frans geïnspireerd. Het orgel werd op een totaal andere wijze gebruikt dan in onze contreien: op het orgel werden, tussen het gezang van de paters door, strofen op het orgel gespeeld. Het speelde dus nauwelijks een rol bij de begeleiding van de zang, maar werd vooral voor 'intermezzis' gebruikt. Logisch dat daarbij veelkleurigheid werd nagestreefd!

Het kerkelijke gebruik van een orgel in een rooms katholieke eredienst verschilde – zeker in de 18de eeuw (!!) – op veel punten van die in een protestantse. Dat verklaart ook dat de orgels die in het protestantse noorden gebouwd werden op veel punten nogal verschilden van de instrumenten uit het katholieke zuiden. Die verschillen in stijl

en opvatting verklaren de kritische kanttekeningen van de Vlaardingse deskundigen die het orgel in Gent waren gaan inspecteren. Met orgelmaker Meere werd daarom overlegd welke zaken aanpassing behoeften.

Op de eerste plaats paste de gedeelde orgelkast niet onder het gewelf van de Grote Kerk in Vlaarding. Er moest dus een nieuwe orgelkast ontworpen en vervaardigd worden. De onderbouw, in laat-barokke vormtaal, werd overigens wél opnieuw in Vlaarding opgebouwd.

Daarnaast wilde men ook het orgel als instrument op een aantal punten aanpassen: het orgel was in Gent met een zogenaamd echoklavier uitgerust. Dat fenomeen was in Holland onbekend en kon ook geen rol van betekenis spelen bij de begeleiding van de gemeentezang. De overplaatsing van het orgel door Meere voorzag dus in de bouw van een nieuwe orgelkast en een aantal aanpassingen aan het instrument. Na demontage in Gent werden de onderdelen van het orgel daarom naar de orgelmakerij in Utrecht gebracht.

Papier in het Vlaardingse Van Peteghem-orgel

Peter van Kranenburg

In de zomer van 2015 werd een opzienbarende ontdekking gedaan in het Van Peteghem-orgel in de Vlaardingse Grote Kerk. Tijdens herstelwerkzaamheden aan één van de grote houten pijpen bleek dat de binnenkant van deze pijp met papier bekleed was. Nog groter was de verrassing toen duidelijk werd dat het papier bedrukt was met tekst en afbeeldingen. Deze niet alledaagse vondst was aanleiding voor een zoektocht naar de herkomst van het boek, de drukker, de techniek van het drukken en het gebruik van het boek. Een volledig verslag van deze zoektocht is opgenomen in het boek *Claire Obscure*, dat op Open Monumentendag 2021 in de Grote Kerk gepresenteerd zal worden.

We vroegen ons uiteraard af of in andere pijpen ook iets te vinden was. Daarom zijn systematisch de binnenzijden van alle bereikbare houten pijpen gefotografeerd. De "oogst": twintig pagina's met houtsneden, een afbeelding op vol bladformaat, twee pagina's met heiligenkalenders en meer dan honderd tekstpagina's, die alle afkomstig lijken te zijn uit hetzelfde boek. De houtsneden vertonen voorstellingen uit het Evangelie en zijn opgenomen bij betreffende passage uit de Bijbel. Daarnaast zijn er nog enkele fragmenten met muzieknotatie die uit een ander boek afkomstig zijn.

Papier van goede kwaliteit verduurt de eeuwen. Zo is het niet verwonderlijk dat papier uit boeken die in onbruik zijn geraakt een tweede bestemming kan krijgen. Blijkbaar had orgelbouwer Pieter van Peteghem tijdens de bouw van het orgel in 1763 zo'n in onbruik geraakt boek bij de hand. Hij gebruikte het papier om de houten pijpen

aan de binnenzijde te beplakken om zo de pijpen luchtdicht te maken. Daarmee verdwenen deze bladzijden in het duister om pas na meer dan 250 jaar opnieuw aan het licht te komen. De ontdekking riep tal van vragen op. Hoe kwam Van Peteghem aan dit boek? Hoe oud was het? Wie heeft het boek gedrukt? Wat zijn de onderwerpen van de afbeeldingen?

Speld in de hooiberg

Hoe vind je uit wat de herkomst is van een boek waarvan je enkel een aantal bladzijden hebt, maar geen titelpagina of vermelding van auteur of drukker? Een mogelijke strategie is de kenmerken en de inhoud te vergelijken met boeken waarvan we de herkomst wél kennen. Hiervoor zijn de houtsneden goede aanknopingspunten. Deze zijn immers tamelijk uniek. Als je een boek zou vinden waarin dezelfde houtsneden zijn gebruikt, zou je al een grote stap verder zijn. Er zijn echter in de loop van de geschiedenis zoveel boeken gedrukt dat het een zoektocht is naar de spreekwoordelijke speld in de hooiberg. Soms komt echter het toeval te hulp. Een paar jaar ná de ontdekking kregen we een online catalogus van een Franse boekhandel onder ogen. In deze catalogus is een afbeelding opgenomen die exact overeenkomt met één van de houtsneden in het orgel. Met deze vondst konden we verder. De afbeelding is opgenomen bij de beschrijving van een missaal uit de drukkerij van Thielman Kerver te Parijs. De datering van het missaal is 1529. Dus nu hebben we een drukker, een locatie en een indicatie van een datering.

Kerver's drukkerij

Hout- en metaalsneden werden niet gemaakt voor een-

Afbeelding van de Annunciatie die veelvuldig werd hergebruikt in de drukkerij van Kerver.

malig gebruik. Ze werden veelvuldig hergebruikt. De grootste afbeelding die we in de orgelpijpen hebben gevonden is afgebeeld in figuur 1. We weten uit een inventarisatie dat deze afbeelding rond 1520 door Kerver werd besteld. Dezelfde afbeelding is terug te vinden in verschillende andere boeken uit Kerver's drukkerij, zelfs in een exemplaar uit 1571, ongeveer vijftig jaar later. De drukkerij werd toen geleid door Jacques Kerver. Ná Thielmans overlijden in 1522 heeft zijn weduwe, Yolande Bonhomme, het bedrijf voortgezet tot haar dood in 1557, waarna Jacques de zaak overnam. Deze afbeelding van de Annunciatie was blijkbaar een centraal stuk in het kapitaal van het bedrijf. Het is dan ook niet geheel verwonderlijk dat we ook een afdruk in het Vlaardingse orgel terugvinden.

Nadere bestudering van de bladzijden in de pijpen laat zien dat het een brevier betreft. Een brevier is een liturgisch boek dat gebruikt wordt in de dagelijkse gebeden

van religieuzen. Voor iedere dag worden gebeden en bijbellezingen gegeven. Naast breviërs drukte Kerver ook getijdenboeken. Deze waren bedoeld voor leken. Deze breviëren en getijdenboeken vormden een groot deel van de productie van Kervers drukkerij. Er was in Parijs in het begin van de 16de eeuw een belangrijke afzetmarkt voor deze boeken. Als in een huishouden een boek aanwezig was, was het meestal een getijdenboek. Voor gegoede burgers of voor de adel was zo'n getijdenboek vaak een pronkstuk waarvoor in de buidel getast mocht worden. Kerver speelde hier blijkbaar handig op in en wist zo een belangrijke speler in de Parijse drukkerswereld te worden. Hij bouwde daarmee een aanzienlijk fortuin op en legde zo de basis voor de latere welvaart van zijn weduwe en kinderen.

Vlaardingse orgelpijpen

Zoals gezegd bevat een brevier teksten van gebeden en bijbellezingen. Daarnaast is standaard een kalender aanwezig, waarop voor elke dag van het jaar aangeduid is welke heilige aan die dag verbonden is. Ook in de Vlaardingse orgelpijpen vinden we fragmenten van pagina's met een dergelijke kalender. De houtsneden dienen als illustratie bij de verhalen uit het Evangelie. De volledige serie prenten is opgenomen in het boek *Claire Obscure*. We zullen er op de volgende pagina een drietal uitlichten.

Catharijneconvent

De beeldtaal die we in deze houtsneden zien was gangbaar in de 16de eeuw. We zien in andere boeken afbeeldingen die tot in detail corresponderen met de afbeeldingen die we in de pijpen hebben gevonden. Een voorbeeld daarvan vonden we in de bibliotheek van het Catharijneconvent te Utrecht. Daar wordt een ander breviarium uit Kervers drukkerij bewaard, gedateerd op 1525. De opmaak van de bladzijden is vrijwel hetzelfde als in het Vlaardingse boek. Op exact dezelfde plaatsen zijn uitsparingen voor afbeeldingen vrijgelaten. De afbeeldingen zijn andere dan die in de Vlaardingse pijpen. Maar de inhoud van de afbeeldingen komt vrijwel geheel overeen.

Deze afbeelding heeft de bruiloft te Kana als onderwerp (Johannes 2). We zien een aantal personen die deelnemen aan een feestmaal. Centraal staan Maria en Jezus. Daarnaast zien we het bruidspaar en de ceremoniemeester. Ook zien we op de voorgrond zes kruiken, bedoeld voor Joodse reinigingsrituelen. Als op een zeker moment blijkt dat de wijn op is geeft Jezus opdracht om deze kruiken te vullen met water. In de afbeelding zien we door het venster in de achtergrond de bedienden bij de waterput. Wanneer je bedenkt dat de afmeting van deze houtsneden ongeveer 3,5 bij 7 centimeter is, is het verbazingwekkend hoeveel detail de vervaardiger heeft aangebracht. Het water wordt aan de ceremoniemeester aangeboden, en blijkt wijn geworden.

Bovenstaande afbeelding staat bij het bijbelgedeelte over de verzoeking in de woestijn. Daar krijgt Jezus met de duivel te maken. De duivel wordt hier afgebeeld met twee gezichten, hoorns en bokkenpoten, attributen die gebruikelijk zijn in de late middeleeuwen. Ook hier vinden we verschillende passages uit het bijbelverhaal in één afbeelding. De duivel heeft stenen in zijn handen. In de eerste verzoeking daagt de duivel Jezus uit om van stenen brood te maken. In de achtergrond zien we een bouwwerk en een berg. In de tweede verzoeking daagt de duivel Jezus uit om zich van het hoogste punt van de tempel te werpen, en in de derde verzoeking laat de duivel Jezus vanaf de top van een berg alle koninkrijken van de wereld zien.

De derde afbeelding die we bekijken laat de intocht in Jeruzalem zien. In het bijbelverhaal wordt beschreven hoe Jezus Jeruzalem wordt binnengehaald, rijdend op een ezel. De menigte spreidt hun kleren op de weg. Ook hier zien we weer een aardig detail in de achtergrond. Er zit iemand in een boom. Dat is Zacheüs, de tollenaar uit Jericho. Het verhaal van Zacheüs gaat direct vooraf aan het verhaal van de intocht in Jeruzalem.

Duister

Het papier waarmee Pieter van Peteghem de orgelpijpen luchtdicht heeft gemaakt is nu weer verdwenen in het duister - misschien weer voor tientallen jaren. Maar nu weten we ervan. Het is een mooie gedachte dat het

breviarium uit Kervers drukkerij op deze wijze voortleeft, onlosmakelijk verbonden met het Vlaardingse orgel, onzichtbaar, maar wel ten dienste van de klankenrijkdom waar we keer op keer van kunnen genieten.

Weer geen Open Monumentendag

Ben van der Velde

“Weer geen Open Monumentendag.” Dat was de boodschap die de Stichting Van Peteghem-orgel Vlaardingen kreeg, toen zij navraag deed om op die dag, 11 september, activiteiten te organiseren en, niet in de laatste plaats, een boek over ons orgel te presenteren.

Natuurlijk zijn de redenen voor dit besluit in deze tijd volkomen legitiem en te begrijpen.

Toch hebben wij besloten in de Grote Kerk een orgelconcert te organiseren rond de presentatie van het boek “Clair Obscur”, dat verscheen naar aanleiding van de vondst van eeuwenoude papieren in het orgel.

Uiteindelijk is er, in overleg met de Historische Vereniging Vlaardingen en de Stichting Erfgoed Vlaardingen, besloten om andere partijen erbij te betrekken. Partijen die in voorgaande jaren wat minder in het oog liepen.

Het programma van zaterdag 11 september:

Vanaf 10.30 uur:

In de Grote Kerk ontvangst met koffie en een ijzerkoekje en de mogelijkheid de strippenkaart te kopen.

Van 11.00 – 16.00 uur:

“Orgel-jukebox”. Kies, voor een heel klein prijsje, uw favoriete componist!

Van 11.00 – 16.00 uur:

In de Waag: presentatie Historische Vereniging Vlaardingen.

Distilleerderij Van Toor, een oud Vlaardings bedrijf, opent op die dag haar deuren. Ook het distilleerproces voor de Schelvispekkel wordt uitgelegd.

Voor belangstellenden van achttien jaar en ouder is er gelegenheid om die Schelvispekkel te proeven en eventueel aan te schaffen.

Bij de Lucaskerk kunt u op 11 september ook terecht. De historische ruimte onder de toren is dan te bezichtigen, maar we vinden het ook belangrijk dat de voedselbank toelichting geeft op haar werk. En een kopje soep gaat er dan wel in.

U bent eveneens welkom bij het voormalig restaurant “De Elegast” waar men een heerlijke lunch voor u verzorgt. Desgewenst ook vegetarisch.

De Oude Hal van het stadhuis is ook open en er wordt uitleg gegeven over de blazoenen van de rederijkerskamers.

Wat mij betreft leuke initiatieven die compleet gemaakt worden door de mensen van het Serviceteam die de toren-beklimmers begeleiden en je meenemen in een kort rondje kerk.

Van 15.30 – 16.30 uur:

Het Zaterdagmiddagconcert door Aad Zoutendijk en de presentatie van het boek “Clair Obscur”.

Julie zijn allemaal van harte uitgenodigd!

Ben van der Velde

Voorzitter Stichting Van Peteghem-orgel Vlaardingen

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.hvv-vlaardingen.nl

e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Bruidjeskijken bij Muns

Door corona op plekken geweest waar ik lang niet was. Zo wandelde ik over de Binnensingel en wat zag ik? In een portiek tussen Binnensingel en Emmastraat was de oude tijd als het ware teruggekeerd. Vroeger woonde daar de fotograaf Muns, die van duizenden Vlaardingers foto's maakte, bijvoorbeeld bij geboorte en bruiloft. De huidige bewoner heeft nu een uitstalling van foto's gemaakt die mij corona deed vergeten en mij een aangenaam nostalgisch verblijf in zijn portiek bezorgde.

Hangen uw overgrootouders er misschien tussen? Lang geleden woonde oma daar in de buurt en als het erg vol werd gingen kleindochters "Bruidjeskijken bij Muns".

Thuisgekomen haalde ik een Historisch Jaarboek uit de kast en las het boeiende met vele foto's geïllustreerde verhaal "Fotografen in Vlaardingen voor 1940" met onder andere een foto van Binnensingel 14/16 waar ik in de portiek had gestaan en daarnaast de foto van juffrouw Heindijk, een schooljuffrouw die honderden Vlaardingers lezen leerde - goed lezen leerde.

Dankzij de mij onbekende Binnensingelbewoner en de Historische Vereniging kwam ik die coronadag nog tijd tekort. Dat Jaarboek lag nu toch op tafel, hetgeen enkele dagen later leidde tot een wandeling naar het Rechthuis aan de Vlaardingervaart en de plek waar de kapel van Zouteveen heeft gestaan. Thuisgekomen las ik in "Groot Vlaardingen" over het afstoten van de katholieke kerk aan de Hoogstraat en dacht er meer over dan ik anders gedaan zou hebben.

Weet u waar u woont of woonde? Als lid van de Historische Vereniging Vlaardingen weet u het vast beter.

Wel of niet voorouders op de foto, die wel of niet terecht hebben gestaan in het Rechthuis en echt helemaal of echt helemaal niet katholiek waren. Voor 22,50 euro als lid van de Historische Vereniging weet u niet alles maar wel veel. U hoeft er niet voor te wandelen, Jaarboek en Tijd-Schriften worden nog thuisbezorgd ook.

Website www.hvv-vlaardingen.nl,
e-mailadres info@hvv-vlaardingen.nl.